

Pavera, Libor

Zasvěceně o literatuře, zvláště postmoderní

Opera Slavica. 1998, vol. 8, iss. 3, pp. 69-71

ISSN 1211-7676

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/117157>

Access Date: 19. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

tu: jeho hodnocení ponechme historikům, stejně jako to, k jakým tradicím se hlásí dnešní Slovenská republika, ale nevím, zda jako literární vývojový mezník obstojí. Léta 1945 a 1956 jsou v našem geopolitickém prostoru tradiční, rok 1969 může být výrazem nástupu tzv. normalizace, ale také zjevně splyvá se vznikem československé federace. *Čítame slovenskú literatúru* je dobrá a invenční práce, současně však může sloužit i jako učební pomůcka pro slovenské i jiné slovakisty, jako vodítko dalšího studia. I otázky, které vyvolává, svědčí v její prospěch.

Ivo Pospíšil

Zasvěcené o literatuře, zvláště postmoderní

Janaszek-Ivaničková, H.: Od modernizmu do postmodernizmu. Katowice, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego 1996. 163 pp.

Z několikaleté účasti profesorky Haliny Janaszek-Ivaničkové ve světovém literárněvědném dění vychází soubor jejích studií a esejů, který byl vydán pod titulem *Od modernizmu do postmodernizmu* (1. vyd., Katowice, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego 1996, 163 pp.), příznačným pro bilancování na sklonku století, které se z této časové perspektivy ukazuje být ve znamení dvou mohutných kulturních (společensko-estetických) projektů: modernistického a postmodernistického.

Všechny otiskné stati dokumentují ruch v dané vědecké oblasti i kvas, jímž prochází většina humanitních disciplín, zvláště ovšem filozofie a myšlení o literatuře, v nemnoha posledních letech. Autorka své názory formulovala z perspektivy kongresů AILC (l'Association Internationale de Littérature Comparée), FILLM (Fédération Internationale des Langues et Littératures Modernes) nebo mezinárodních konferencí a sjezdů slavistů, probíhajících mj. v Paříži, Brightonu, Budapešti, Phoenixu, Praze nebo Bratislavě, ale jak sama podotýká v úvodu, čtenář v jejich úvahách nalezne vedle odborných pojednání *sensu stricto* i sugestivní prezentaci *genia loci* míst, v nichž se daná setkání uskutečnila. Inspirace některými setkáními stály také u zrodu autorčinných komparatistických studií, jimiž podnětně přispěla do mezinárodní diskuse.

Ve většině statí sleduje autorka změny v humanitních disciplínách v posledních desítkách let, přesuny geografických hranic kultury a literatury, jež se od modelu eurocentrického posouvají ke kultuře a literatuře euroatlantické a transkontinentální – v některých úvahách naopak zpětně postupuje od kultury a literatury globální ke kultuře a literatuře „jiných“; v posledních deceniích rozpoznává přechod od kultury patriarchální ke kultuře feministické; zamýšlí se rovněž nad přechodem od modernismu a moderny s jejich kultem krásna a rozumu k postmodernismu, odmítajícímu víru v moc umění a projevujícímu nesouhlas s totálním pořádkem, stavějícím na racionalismu a determinismu.

Patrně nejvíce pozornosti věnuje H. Janaszek-Ivaničková postmodernismu – a to větvi americké stejně jako evropské. Všimá si problematičtějšího utváření tohoto hnutí,

ale i podmínek, které vyvolaly vyhasínání klasických avantgard, jejich postupné odmítnutí a sterilita. Zamýšlí se také nad diferenciemi v pojetí moderny a postmodernismu ve střední a východní Evropě oproti jejich chápání ve světě západním a transkontinentálním, připomínajíc zasvěceně i tamější (u nás málo známé) myšlenkové proudy (Heisenbergova teorie neurčitosti, teorie fraktalizace B. Mandelbrota, teorie katastrof R. Thoma aj.).

Ačkoliv H. Janaszek-Ivaničková cituje a mnohde přejímá teze a koncepce teoretiků postmodernismu Ihaba Haasana, D. W. Fokkema, W. Welsche, M. Calinesca aj., nelze si nepovšimnout, že v centru jejího zájmu o dané téma stojí dílo francouzského filozofa J.-F. Lyotarda, myslitele, jehož antifundamentální názory jsou bezprostředně důležité pro pochopení radikálních změn v paradigmatu kultury, proměn, které nastaly po pádu tzv. modernistického projektu v celosvětovém měřítku (autorka jej časově situuje do doby těsně po 2. světové válce a svým způsobem k němu odkazuje i obrázek S. Harangozó Myslitel na přebalu knížky).

Na rozdíl od teoretiků, kteří postmodernismus chápou jako proud bezideový, v němž „o nic nejde“ a „vše je dovoleno“, snaží se autorka prezentovat a především docenit roli postmodernismu, jakou sehrává v literatuře a kultuře slovanských zemí střední a východní Evropy, tedy v prostorech, které byly silně zasaženy krachem velkých iluzí a doktrín. Sama rovněž v úvodu připomíná, že ve vlastním literárněvědném uvažování připsuje značnou roli filozofii a humanitním vědním oborům, které se podílely na formování velkého kulturního proudu 20. století.

Studie a eseje shromážděné v knize *Od modernismu do postmodernismu* se vyznačují neustálou otevřeností k výsledkům světové literární vědy, ale i filozofie a jiných oblastí lidského myšlení, které se podílely na rozvoji širokého kulturního proudu druhé poloviny 20. století. Skutečnost, že studie H. Janaszek-Ivaničkové vyrůstají ze světového dění, dokládají i autorčiny četné odkazy k dílům „světové literatury“ a reflexe zahraničních filozofických a uměnovědných projektů. Badatelka například sleduje, jak se vyvíjela komparatistika nejenom v Evropě a v Americe, ale i ve světě pro Evropana poněkud exotickém – v Číně.

Opomenuta by neměla zůstat ani skutečnost, že H. Janaszek-Ivaničková se v knize *Od modernismu do postmodernismu* značnou měrou věnuje problémům slavistickým a specificky i mnohým otázkám naší literatury, kterou po léta kriticky reflektuje. Velice cenné podněty v knize naleznou bohemisté i slovakisté: ať již jde o cenné autorčiny stati k recepci a interpretaci Haškova Švejka v polském prostředí, nebo o studie věnované textům českých nebo slovenských prozaiků jistým způsobem spjatých s postmodernismem či společenskými proměnami druhé poloviny tohoto století; jako autorka monografie o Karlu Čapkově se zamýšlí v jedné stati nad prvky postmodernistické estetiky v spisovatelově díle a dochází k závěru, že Čapek se v něm projevil jako prorok pluralismu, empatie, tolerance a jako myslitel, který prostřednictvím literatury usiloval svět odvést z cesty směřující k záhubě: „mohl by být považován za mistra postmodernistické filozofické školy,“ konstatuje explicitě H. Janaszek-Ivaničková.

Žádnou ze statí a úvah neochudila autorka ani o komparativní hlediska. Dokumentovat to lze například na studii, hledající paralely i různosti v tvůrčích profilech Tadeusza Żeleńskiego-Boya a Františka Xavera Šaldy. Obě osobnosti patří k vynikajícím literárněkritickým postavám obou národních literatur tohoto století; názory obou měly bezprostřední vliv i na společenský život obou národů v době od devadesátých let až do konce etapy mezi dvěma světovými válkami. Podle H. Janaszek-Ivaničkové oba tvůrce spojuje myšlenková a metodologická svěbytnost, samorostlost, orientace na francouzskou literaturu, z níž čerpali estetické a etické podněty pro vlastní koncepcce, které pak každý přinášeli do kontextu své národní literatury. Oba mistři eseje, kteří uvedli do praxe nový způsob myšlení o národě, společnosti i literatuře, se však i hodně odlišovali: Boy na rozdíl od Šaldy nebyl spolutvůrcem polského modernistického hnutí, i když s ním sympatizoval, nepatřil ani k vyznavačům iracionálna, jehož pěvcem naopak byl Šalda, nevěřil v absolutnost umění ani jeho tvůrce, měl ovšem smysl pro nevážené a humorné. I přes uvedené rozdíly Šalda i Boy značným dílem obohatili svou národní literaturu a kulturu, zejména o prvky francouzské.

Naše literárněvědné myšlení je nyní stejně tak obohaceno o podnětné úvahy z knihy profesorky Haliny Janaszek-Ivaničkové, literární badatelky, která patří k erudovaným teoretikům a historikům postmodernismu nejen v domácím polském prostředí, ale v kontextu celosvětovém.

Libor Pavera

